

Herregårdsmuseet i 2005

Af museumsdirektør Britta Andersen

I 2005 fejrede Gammel Estrup, Jyllands Herregårdsmuseum sit 75 års jubilæum som statsanerkendt specialmuseum for dansk herregårdskultur, og det gik bestemt ikke stille af. Det overordnede emne for fejringen var *Herregårdsjagt gennem 500 år*. Med dette tema blev der året igennem sat fokus på jagtens betydning for herregårdene i perioden fra 1500-tallet over storhedstiden i slutningen af 1800-tallet og helt frem til i dag, hvor jagt er blevet en fritidsbeskæftigelse, som alle kan tage del i.

Jubilæum

Den 29. januar tog museets bestyrelse og personale forskud på jubilæumsfestlighederne. På denne dato for 75 år siden underskrev kong Christian X museets fundats, og herefter begyndte indsamlingen af genstande og ansættelse af personale med henblik på at åbne museet for offentligheden. I 2005 bestod markeringen af denne historiske dato i januar af en lille

Rytterne fra Jysk Jagtrideklub er linet op, klar til at deltage i den storstilede parforcejagt 2005. Foto: David Slater, Gammel Estrup, Jyllands Herregårdsmuseum

H.K.H. Prins Joachim sammen med museumsdirektør Britta Andersen, formanden for museets bestyrelse, direktør Peter Jensen, og gæsterne ved udstillingsåbningen. Foto: Jens Munk.

reception i *Skolestuen* og *Madpakkerummet*. Her blev lidt af museumshistorien ridset op for de fremmødte, ligesom årets planlagte begivenheder blev skitseret. Alle kunne således med glæde og forventning se frem til årets jubilæumsbegivenheder.

Den officielle del af fejringen startede først med turistsæsonen i maj. Søndag den 22. maj ankom museets

H.K.H. Prins Joachim klipper snoren over for at åbne jubilæumsudstillingen. Foto: Kirsten Nijkamp

protektor Hans Kongelige Højhed Prins Joachim til Gammel Estrup for at deltage i festlighederne og for at åbne jubilæumsudstillingen. Efter en kort omvisning i jubilæumsudstillingen, deltog prinsen i en frokost sammen med bestyrelsen, og derefter ankom godt 200 indbudte gæster.

Prinsen, bestyrelsesformanden og museumsdirektøren var blandt talerne, og en landsoldat fra *Jydske Landsoldater* skød jubilæet i gang med en salut. Herefter kunne gæsterne se jagtudstillingen i hovedbygningen og deltage i en reception med musik og vildtspecialiteter i *Riddersalen*.

Dagens jubilæumsfestligheder bestod også i udgivelsen af en bog om museets stifter, Valdemar Utten-

„Skattekisten“, den store montre med våben fra jagtudstillingen. Foto: David Slater, Gammel Estrup, Jyllands Herregårdsmuseum

tal. Uttental virkede livet igennem som en mæcen for Herregårdsmuseet, og han så sig som en naturlig arvtager til Scheel-dynastiet på Gammel Estrup.

Bogen, med titlen *Gaven fra Uttental*, er skrevet af kunsthistorikeren Helene Kjærbo og bygger på bevarede oplysninger om Valdemar Uttental og et unikt fotomateriale fra 1920'erne.

Kronjuvelen i jubilæumstemmet var årets særudstilling *Herskabsjagt gennem 500 år*. På anden sal i sydfløjen og i et enkelt lokale i vestfløjen – *Jægerstuen* naturligvis – var udstillingen opstillet, og det første, der mødte beskuerens øje, var en „skattekasse“ med alle former for pragtvåben og jagtudstyr fra perioden 1500-2000. Til formålet var indkøbt en stor sikringsmontre af

anseelige dimensioner og betydelig tyngde. Hovedparten af sin vægt fik montren fra det meget tykke glas, der i øvrigt er af samme type som det, der anvendes i pavens limousiner til beskyttelse mod alle former for angreb. Nationalmuseet, Jagt- og Skovbrugsmuseet, Tøjhusmuseet, Skanderborg Museum, Naturhistorisk Museum, Roskilde Adelige Jomfrukloster og Frederiksborgmuseet havde velvilligt stillet store dele af deres fineste jagtvåben og –genstande til rådighed for udstillingen, ligesom en del private godser, herregårde og firmaer havde bidraget med fine og væsentlige jagteffekter. Jagt som tema for jubilæumsfestlighederne var nøje valgt under hensyntagen til, at det dels er et emne, der har været et væsentligt element i adelens historie gennem tiden, dels interesserer såvel mænd som kvinder. Endelig er jagt også et yderst aktuelt emne, idet det fortsat dyrkes med stor entusiasme, og i dag af folk fra alle samfundslag.

2005 betød også præsentationen af et jubilæumslogo. Dette logo var skabt med udgangspunkt i den ene af de to „vejrhane“ eller vindfløje, der pryder trappetårnene i den indre gård. Den ene vindfløj har en indskrift, hvor der står VU 10/8 1930. Det er initialerne for Valdemar Uttental, museets stifter, og en angivelse af den dato for 75 år siden, hvor museet for første gang kunne invitere publikum indenfor. Vindfløjen afsluttes øverst med en grevekrone.

Endelig indledte museet ved årets begyndelse en storstilet eftersøgning efter oprindeligt inventar. Ikke nødvendigvis med henblik på at erhverve det hele, men for at skabe et større overblik over herregårdens møbler og malerier i beboet tid. Eftersøgningen gav

hurtigt gode resultater, som f.eks. da det lykkedes at identificere og finde 10 af de originale malerier fra *Hovmestergangen*. Gangen blev restaureret og åbnet for publikum i 2001 med eksisterende stukrammer, som i beboet tid rummede malerier. Hvilke malerier, der oprindeligt havde hængt i de enkelte rammer, var der i første omgang ingen, der vidste noget om,

„Hovmestergangen“ fotograferet ca. 1920 med den originale malerisamling. Foto: Gammel Estrup, Jyllands Herregårdsmuseum.

hvorfor rammerne blev udstyret med nyere portrætter af slægten Scheel. Imidlertid ligger museet inde med et foto fra begyndelsen af 1900-tallet, hvor man kan se – eller snarere ane – de malerier, der oprindeligt har været i rammerne.

Ved at skanne dette foto ind og ændre på lys, kontrast og format, kunne først to malerier fra museets eksisterende samling henføres til gangen, dernæst fire fra den nærliggende herregård Løvenholm og endelig fire mere fra herregården Broholm på Fyn, hvor stedets ejer havde købt portrætterne ved en auktion på Gammel Estrup i 1926. Således blev foreningen af moderne teknologi og gamle informationer startskuddet på en nervepirrende skattejagt, som bestemt

Forsiden af museets jubilæumsbog havde dette luftfoto over Gammel Estrup som illustration. Foto: Gammel Estrup, Jyllands Herregårdsmuseum.

bragte „den indre Indiana Jones“ op i enhver af museets ansatte. Takket være lige dele teknik, dygtighed, held og tilfældigheder dukkede disse malerier frem af glemslen. Tiden må vise, om det også engang lykkes at bringe malerierne tilbage til gangen enten for en kort bemærkning som del af en særudstilling eller måske endda mere permanent.

I august måned udkom museets anden jubilæumsbog; *Herregårde · Jordegods · Herlighed. Tanker fra Gammel Estrup*. Det er en bog, som dels rummer en række forskeres bud på nogle centrale emner inden for dansk herregårdskultur, dels fungerer som en præsentation af museets forvandling fra at være et sted med vægt på det nære miljø og herregården Gammel Estrup til en dynamisk, udadventt institution med et bredere, fremadrettet, kulturhistorisk sigte.

Mange gode kræfter støttede museets jubilæumsaktiviteter. Således bidrog betydelige fonde som Skibsbreders Carsten Brebøls Almennyttige Fond, Augustinus Fonden, Vilh. Kiers Fond, Oticon Fonden og Aage og Johanne Louis-Hansens Fond med økonomisk støtte til jagtudstillingen, mens Kulturarvsstyrelsen, Ludvig og Sara Elsass Fond, Sportsgood-Fonden, Familien Hede Niensens Fond, Løvenholm Fonden og Alfred Goods Fond bidrog til udgivelsen af museets jubilæumsbøger.

Jubilæumsarrangementer

Til udstillingen og jagttemaet generelt blev der året igennem knyttet mange aktiviteter og særarrangementer. Årets første to aktiviteter startede før jubilæet

Vildtparaden. Foto: Hans Jørgen Rasmussen, Gammel Estrup, Jyllands Herregårdsmuseum

officielt var skudt i gang, nemlig henholdsvis den 4. april, hvor der blev arrangeret udflugt til Dyrehaven på Løvenholm, og den 16. maj med *Vildtparade* på Gammel Estrup. En dyrehave forbinder de fleste i dag med et sted, hvor man på nært hold kan se hjortevildt og året rundt opleve dyrenes liv. Oprindeligt var dyrehaverne indrettet til jagtformål og lå ved de fleste herregårde. Dette og meget mere kunne de besøgende få lejlighed til at høre nærmere om ved arrangementet på Løvenholm i april. *Vildtparaden* den 16. maj lå på den dag, hvor bukkejagten traditionelt går ind. Jægerne fra de lokale jagtforeninger blev inviteret til at komme med deres nedlagte bytte og fortælle deres egne jagthistorier. På denne baggrund kårede dommerne den bedste buk og uddelte den velfortjente præmie.

Poul Thomsen med nogle af hønsehundene. Foto: David Slater, Gammel Estrup, Jyllands Herregårdsmuseum

Søndag den 12. juni inviterede Herregårdsmuseet på et særarrangement om hønsehunde og fuglejagt, hvor der var fokus på dyr som jagtrejskaber. Den tidligere tv-vært Poul Thomsen deltog og kommenterede opvisningen med danske hønsehunde. Bagefter kunne publikum se en ægte falkoner demonstrere sine veltrænede fugles kunnen.

Midt i juli stillede flere hold lokale og nationale jagthornsblæsere op i borggården på Gammel Estrup og blæste dagen igennem til koncert. I tilknytning til arrangementet kunne de besøgende endvidere komme på omvisning i jagtudstillingen. Den 11. august indtog chefkokken René Knudsen fra Restaurant René på Hotel Ritz i Århus Gammel Estrup. Alle interesserede kunne få adgang til hans kulinariske frembringelser,

Jagthornsblæserne. Foto: Hans Jørgen Rasmussen, Gammel Estrup, Jyllands Herregårdsmuseum

og med sin aldrig svigtende flair for formidling og sine eminente evner som kok, leverede han en spændende og anderledes jagtmiddag i *Riddersalen*.

I starten af september havde museet i samarbejde med Jysk Jagtrideklub arrangeret en storstilet *parforcejagt*. Denne type jagt går i store træk ud på, at et antal jægere til hest jager en ræv gennem skov og krat. Jagttypen kendes helt tilbage fra 1700-tallet, og måske bedst under betegnelsen *hubertusjagt*, hvilket man kun må kalde jagten, hvis den ligger som årets sidste. Det gjorde den ikke på Gammel Estrup, hvorfor det dermed skulle benævnes en *parforcejagt*.

'Greven' i skikkelse af museumsbetjent Jørgen Justesen giver ordre til kusknen. Foto: David Slater, Gammel Estrup, Jyllands Herregårdsmuseum

Man er for længst gået væk fra at jage en levende ræv, men jægerne har stadig mulighed for at komme på et spændende ridt gennem landskabet og samtidig give publikum et indblik i deres færdigheder som ryttere. Det gjorde de bestemt også på Gammel Estrup den 3. september, og hvert spring og landskabsэлемент blev flittigt kommenteret af museets betjent, der i dagens anledning illuderede „greven“ selv, som fra sit ophøjede sæde i den medfølgende jagtvogn fulgte jagten på tætteste hold.

I oktober blæste museet jagten og jubilæet af med *Store Jagtdag*, hvor hele familien kunne få lov at se, smage, lugte og prøve mange af jagtens aspekter. I

Niels Frost viser, hvordan man parterer hjortevildt. Foto: Birka Bitsch, Gammel Estrup, Jyllands Herregårdsmuseum

Renæssancesalen holdt konservator O. K. Larsen til og demonstrerede sin kunnen med at udstoppe vildt lige fra storvildtjægerens bytte – såsom næsehorn og moskusokser – til almindelige jægeres bytte i form af ræve, fasaner og agerhøns. I kælderen kunne børn lave smykker af hjortegevirer, inde i huset kunne man gå på en jagt-skattejagt og i *Skolestuen* smage jagtspecialiteter. Endelig var Niels Frost fra Danmarks Jægerforbund klar i borggården med at partere en nylig nedlagt buk, som man også efterfølgende kunne smage i grillstegt form.

Publikum kunne sommeren igennem komme på gratis omvisninger i jagtudstillingen på udvalgte søn-

dage og slutte dagen af med kaffe og friskbagt kage i *Herregårdskøkkenet*.

Øvrig formidling

Året bød også på andet og meget mere end jubilæumsfestligheder. Ud over den store særudstilling om *Herregårdsjagt i 500 år* åbnede museet fire andre udstillinger og afholdt flere særarrangementer såsom *1700-tals marked* i juni, *Kammermusikfestival* i august, *Allehelgensaften* i oktober, *Julemarked* i november og ferieaktiviteter i børnenes skoleferier.

Den første af årets fire øvrige udstillinger – ud over Jubilæumsudstillingen om jagt – hed *Herregårdenes Herligheder* og handlede om H.C. Andersens forhold til de danske herregårde. Han var så vidt vides aldrig gæst på Gammel Estrup, da han var kommet på kant med enkelte af slægtens medlemmer, men han benyttede generelt de danske herregårdes herlighedsværdier som inspiration til nogle af sine mange eventyr. Livet igennem var han en skattet gæst i miljøet. I tilknytning til udstillingen, der var produceret af to museologistuderende, Mette Børgesen og Stine Lucia Rasmussen, kom Gammel Estrups nyrestaurerede haveanlæg til at danne ramme om et „eventyrløb“ for børn. Gennem en række poster placeret i landskabet kunne børn og naturvandrere prøve kræfter med eventyrdigtningen dels ved hjælp af informationer udlagt i de enkelte poster, dels via naturvandringens inspiration, som også Andersen benyttede sig flittigt af.

I slutningen af oktober åbnede museet en miniudstilling om Eske Brock og hans dagbøger. Udstillingen

var et lille reklamefremstød for udgivelsen af hans dagbøger, som Landbohistorisk Selskab har stået for.

Traditionen tro åbnede museets juleudstilling i tilknytning til julemarkedet første weekend i advent, og allerede 14 dage senere kunne museet præsentere endnu en udstilling: *På talefod med fortiden*. Denne udstilling var lavet af lingvistikstuderende Benedikte Skaarup Madsen og havde til formål at gøre museets gæster opmærksomme på sprogets betydning for vores kulturhistorie. Endvidere var det hensigten at vise, at det danske sprog – modsat hvad mange antager i dag – ikke er et truet sprog. Trods postulater om tiltagende

angloficering har dansk som sprog overlevet. F.eks. var det i 1700-tallet endog særdeles udbredt i førende kredse at tale tysk, og alligevel ophørte dansk ikke med at eksistere som selvstændigt sprog. At et sprog låner ord fra et andet sprog betyder ikke, at det er truet, og faktisk har 95% af verdens sprog hver især færre end 1 mio. talere. Udstillingen bestod af fem lydstationer, som var opstillet i nogle af hovedbygningens sale og gemakker og gav eksempler på det talte sprog fra perioden 1500-1900.

Som nævnt ovenfor bestod museets formidling af meget andet end disse fire udstillinger og jubilæums-

Nogle af museets frivillige udklædt som adelsdamer til det årlige 1700-talsmarked i juni. Foto: Preben Falk Rangård

festligheder. Den sidste weekend i juni afholdt museet for fjerde år i træk *1700-tals marked* i borggården på Gammel Estrup. Her mødte publikum duellerende herremænd, smukke kvinder med brede rokokohofter og højt, opsat pudret hår, markedsgøgl, friskbagte pandekager og den højlydte råben fra markedsfolk, der falbød deres varer. Det årlige marked er en totaloplevelse, hvor museets ansatte og et stort antal frivillige forsøger at levendegøre 1700-tallets markedstraditioner. Her er chancen for at få et bud på, hvordan mennesker så ud og opførte sig i 1700-tallet, og for at besøge datidens nymodens kaffe- og tehuse, se væveren, pottemageren, silderøgeren, kurvefletteren og gøgleren i funktion. Vi håber med andre ord på at få vakt begejstringen og interessen for vores fælles kulturhistorie til live i såvel store som små. Festligt, folkeligt og fornøjeligt er det under alle omstændigheder.

Årets ferieaktiviteter knyttede an til nogle af museets øvrige initiativer. Således var vinterferien viet H.C. Andersen og den forestående indvielse af udstilling og eventyrløb på Andersens fødselsdag, lørdag den 2. april. Påskeferien stod i buejægernes tegn, og Randers Bueskyttelaug kom og gav museet den faglige ekspertise på det tekniske område, mens museet naturligvis selv kunne danne den kulturhistoriske vinkel på arrangementet og drage de relevante paralleller til jubilæumsudstillingen i jagtens tegn. Endelig var der i efterårsferien for andet år i træk arrangeret fortællefestival med engagerede historikere fra universiteter rundt om i landet, der sammen med museets faguddannede personale fortalte på livet løs om genstande

med tilknytning til herregårdsjagt. Uddrag af disse fortællinger kan genopleves andetsteds i denne bog.

På søndage i august måned gennemførte vi endnu engang *Kammermusikfestivalen*, og museet havde tegnet kontrakt med fire internationalt kendte og berømmede kunstnere. Første søndag var det *Herregårdstrioen*, der indtog *Riddersalen*, og de efterfølgende tre søndage var det i nævnte rækkefølge *Guido Paevatalu*, *Duo Elegia* og *Den danske Blæserkvintet*, der fornøjede publikum.

På Allehelgensaften strålede levende lys endnu engang ud i efterårsmørket fra alle husets vinduer for at lokke nysgerrige og eventyrlystne børn og voksne til at høre nogle af Gammel Estrups mange sagnhistorier. Allehelgensaften er – ifølge visse fynske og østjyske traditioner – den aften, hvor man tidligere skar roelygter, fortalte spøgelseshistorier og skræmte livet af alt og alle. Det er med andre ord et naturligt udgangspunkt for at formidle den del af herregårdens kulturhistorie, der beskæftiger sig med overleverede sagn og mystiske fortællinger om stedets tidligere ejere, som med jævne mellemrum vender tilbage til herregården i nattens mulm og mørke.

De levende lys var også en vigtig bestanddel af Herregårdsmuseets bidrag til det fælles julemarked, som Museerne på Gl. Estrup afholder hvert år den første weekend i advent. Her i hovedbygningen var omdrejningspunktet herskabsjul anno 1890. Det betød, at der blev slagtet, brygget øl, kogt klejner og lavet medisterpølse i metermål, således at mad og drikke til såvel herskabets som folkeholdets juledage var sikret.

Ølbrygning ved museets julefejring. Her bliver øllets temperatur målt, hvilket er væsentligt for den videre proces. Foto: Gammel Estrup, Jyllands Herregårdsmuseum

I *Riddersalen* stod det store træ tændt med lys, glaskugler og klippede net med nødder eller sukkergodt, og museets gæster blev flere gange om dagen indbudt til dans og sang omkring træet anført af herregårdens guvernante frk. la Cour. Guvernanten læste også op af *Peters Jul* i *Klunkestuen* på anden sal, hvor der stod et mindre juletræ i rødgran og lyste op midt på stuens bord. Umiddelbart inden juleweekenden havde såvel Ugebladet *Søndag* som *Hjemmet* bragt en omfattende omtale af arrangementet, hvilket nok var den væsentligste årsag til, at besøgstallet i år slog alle hidtidige rekorder. 6.900 gæster strømmede gennem huset og fik alle trapper, gulve og dørtrin til at knirke og give sig i de gamle sammenføjninger. At mange mennesker på en gang viser interesse for Gammel Estrup er

naturligvis en glæde. På den anden side ville såvel de besøgende som de ansatte og frivillige på museet få mere ud af, hvis man kunne fordele publikum på lidt flere dage. Derfor har vi besluttet at udvide julemarkedet til december månedens øvrige weekends i håbet om, at publikum efterhånden vil opdage, at man med fordel kan lægge sit besøg på en af de andre adventsweekends og måske få mere formidling og en bedre og mere fredfyldt juleoplevelse med sig hjem.

Forskning

Fra begyndelsen af september og lidt ind i det nye år, gennemførte museet et forskningsprojekt om *Herskab og Tjenestefolk*. Cand.mag. i historie Anette Jørgensen stod for undersøgelsen, der byggede på 12 folketællinger fra perioden 1787-1921, hvilket betyder, at der ca. er udvalgt en årgang for hvert tiår. 19 ud af Århus Amts ca. 80 herregårde har dannet grundlag for hendes undersøgelser, og kriterierne, der har ligget til grund for udvælgelsen, har været størrelse, geografi og ejerforhold. Undersøgelsen, hvortil der ud over museets egne forskningsmidler er indhentet økonomisk støtte fra Århus Amts Museumsråd, skal danne baggrund for den nyformidling af herskab og tjenestefolk, som museet planlægger at iværksætte i løbet af 2006. Der skal opbygges et nyt udstillingsafsnit i tilknytning til det nyrenoverede herregårdskøkken – en folkestue og et pigekammer. Lokalerne kommer til at ligge der, hvor de ifølge beretninger lå i begyndelsen af 1900-tallet, nemlig i den nuværende butik og det tilstødende lokale, som i

dag anvendes til lager. Udstillingen forventes at åbne i september 2006.

I årets løb har museets faste personale også arbejdet med undersøgelser af køkkener på herregårde, slotte og palæer i 1700-tallet. Projektet er iværksat i *Herregårdspuljen*, ligesom et forskningsprojekt om herregårdshaver er etableret i puljens regi i 2005.

Torsdag den 29. og fredag den 30. september arrangerede puljen en nordisk konference om *Bypalæer og adelsgårde i Norden ca. 1720-1800*. Konferencen blev afholdt på Charlottenborg i København og havde foredragsholdere og deltagere fra Norge, Sverige og Danmark. Ud over de inspirerende foredrag var der også indlagt besøg i et udvalg af Københavns mest markante palæer og adelsgårde fra perioden. *Nordisk Kulturfond, Johanne og Ejnar Flach-Bundegaards Fond og Den Letterstedske Föreningen* havde ydet økonomisk støtte til konferencen. En publikation med foredragene forventes at foreligge i løbet af 2006.

I *Dansk Center for Herregårdsforskning* har forskningsstipendiat Anne Grethe Sværke arbejdet med sit projekt om det historicistiske herregårdsbyggeri, man kan andetsteds i denne publikation læse mere om de foreløbige resultater af hendes undersøgelser. En mindre arbejdsgruppe bestående af repræsentanter for Centeret, Odense Bys Museer, Landbrugets Rådgivningscenter, Arkitektskolen Aarhus og Kulturarvsstyrelsen har året igennem arbejdet på at udvikle en database, der skal kortlægge kulturlandskabet omkring de danske herregårde.

Centeret er ligeledes engageret i et andet stort forskningsprojekt om herregården Nr. Vosborg ved Ringkøbing, og endelig søgte Centeret og fik tildelt 2.8 mio. kr. fra Forskningsrådet til en udvidelse af satsningsområdet *Herregårdenes Indian Summer*.

Deltagerne fra konferencen om bypalæer og adelsgårde i Norden. Her i Chr. VII's palæ i København. Foto: Per Windeleff, Arkitektfirmaet Kjær og Richter A/S.

Indsamling og registrering

Fra årets begyndelse iværksatte museet som omtalt ovenfor en storstilet eftersøgning efter oprindeligt inventar fra Gammel Estrup. Det gav hurtigt resultat i form af henvendelser om store og små genstande fra herregården. Nævnes skal en divan, der var specialbygget til en meget høj karl, flere malerier fra *Hovmestergangen*, en pottestol fra sidste halvdel af 1800-tallet, et historicistisk skab, der har tilhørt en datter af en af den sidste greves døtre, en messingkande fra 1800-tallet og et varmebækken uden datering.

Blandt de erhvervelser museet gjorde i årets løb var en del bøger til biblioteket. Museet har inden for de seneste år iværksat „et dobbelt biblioteksprojekt“, som i korte træk går ud på dels at skaffe bøger til at opbygge et ordentligt forskningsbibliotek, dels at

Tycho de Hofmans trebindsværk om danske adelsmænd 1777. Foto: David Slater, Gammel Estrup, Jyllands Herregårdsmuseum

generhverve bøger fra det omfattende bibliotek, der i beboet tid har været indrettet i et af tårnværelserne på anden sal i sydfløjen. Det lykkedes i årets løb at identificere og købe et sæt af Tycho de Hofmans *Historiske Efterretninger om velfortiente Danske Adelsmænd med deres Stamme-Tavler og Portraiter*, som udkom første gang på fransk i 1746 og i rettet og forbedret udgave på dansk i 1777. Det var den danske udgave i tre bind, museet købte. Af de tre bind kom bind I og II fra Ålborg Latinskole, mens bind III kom fra Scheelernes bibliotek på Gammel Estrup.

På bogens første side ses det karakteristiske stempel med teksten *Greve Scheel og Gammel Estrup*. Det vakte naturligvis jubel på museet, og værket er nu opstillet på hylderne i det nye bibliotek på anden sal i nordfløjen. Djurslands Bank har støttet købet. Et andet sjældent bogværk, som det lykkedes museet at erhverve, var også et 1700-tals værk udgivet af en broder til Tycho de Hofman. Det var et værk i 10 bind fra 1756, som den danske amtmand og samler Hans de Hofman stod bag. Skriftrækken, der egentlig er på 11 bind (bind 11 er et supplementsbind og indgår desværre ikke i det eksemplar af bogværket, museet købte) omfatter breve om offentlige og private stiftelser som f.eks. fundatser, gavebreve, ligprædikener, manuskripter, kobberplader og genealogiske tabeller – alt sammen materiale, som nogle år senere dannede grundlag for udgivelsen af Erik Pontoppidans *Den Danske Atlas*.

Til genstandssiden hører en fin samling af kjoler, som stammer fra herregården Demstrup lidt nord-

øst for Randers. Kjolerne spænder tidsmæssigt fra 1930'erne til ca. 1985 og har tilhørt den nuværende ejers moder, Rigmor Hansen. Den fine samling og den spændende kulturhistorie, der knytter sig til kjolerne og det liv, som blev levet på herregården i denne periode, vil danne grundlag for museets sommerudstilling i 2006.

Takket være gavmilde donationer fra private fonde kunne museet i juni måned tage på „power-shopping“ hos de danske auktionshuse. Inge og Asker Larsens Fond bidrog til indkøb af en portrætserie på 15 malerier af den oldenborgske kongerække, Vilh. Kiers Fond donerede midler til indkøb af et par duelpistoler og en porcelænsopsats, og Ny Carlsbergfondet finansierede købet af et portræt af adelsmanden Kai Lykke, der var barnebarn af Eske Brock. Alle genstande havde proveniens fra danske herregårde og stod på museets ønskeliste over eftertragtede emner til den permanente udstilling.

Året 2005 blev også året, hvor det endelig lykkedes Herregårdsmuseet at overgå til elektronisk registrering af samlingerne. En af museets medarbejdere deltog i foråret i et registreringskursus i det landsdækkende system, kaldet REGIN, og herefter gik det løs med at få de maskinskrrevne sider omsat til edb. En fælles bevilling fra Kulturarvsstyrelsen til flere museer i Østjylland, herunder Gammel Estrup, Jyllands Herregårdsmuseum, betød frikøb af de medarbejdere, der skulle stå for indtastningen af genstande. Herregårdsmuseet havde søgt om og fået tildelt en måned, men desværre kunne en enkelt måned ikke helt gøre det. Dog blev der nået et

En nyerhvervet porcelænsopsats fra herregården Klintholm på Møn er her i brug til en frokost i museets Riddersal. Foto: David Slater, Gammel Estrup, Jyllands Herregårdsmuseum

godt stykke, og ved udgangen af 2005 var to tredjedele af registreringerne overført til edb. Det, at genstandene nu bliver registreret i en fælles, landsdækkende database, er en væsentlig forbedring fra hidtidige forhold, da det vil gøre adgangen til oplysningerne om de enkelte genstande lettere for alle museets ansatte, og desuden vil sikre, at samtlige genstande fremover registreres efter ensartede principper. Endvidere er edb-registrering en forudsætning for, at museet har kunnet indgå i projektet *Fællesmagasinet for museer i Midt- og Østjylland*, hvor otte museer har skaffet finansiering til at bygge nye museumsmagasiner i Randers i løbet af 2006. For Herregårdsmuseets vedkommende støttet af C.A.C. Fonden med dækning af de første tre års driftsomkostninger, ligesom Sønderhald Kommune har

støttet projektet ved i lighed med de øvrige involverede kommuner at garantere for en del af et udviklingslån fra Århus Amt.

Bevaring og konservering

Restaureringsindsatsen for at bevare museets største genstand, hovedbygningen, fortsatte også i 2005. Kælderen under den nordlige del af vestfløjen havde i efteråret 2004 været genstand for en undersøgelse, der søgte at kortlægge bygningens stabilitet og den arkæologiske værdi af de lag, der fandtes på gulvarealet. Rapporten kunne konkludere, at det var bydende nødvendigt at sikre murværk, hvælv og de bærende piller øjeblikkeligt, fordi der var alvorlige problemer

Kælderen efter restaureringen. Foto: David Slater, Gammel Estrup, Jyllands Herregårdsmuseum

med revnedannelser, sammenfald i murforløb og ustabil bæreevne i piller og hvælv. Med hensyn til gulvlaget kortlagde rapporten, at det øverste lag var et nyere tørvelag, formodentlig opbygget under anden verdenskrig, hvor kælderen havde tjent som brændselsdepot. Dette lag var forholdsvis uinteressant, mens en arkæologisk undersøgelse af de underliggende lag ville være uomgængelig for at sikre dokumentationen af det ældste anlæg på Gammel Estrup, og øge det generelle kendskab til vore ældste borganlægs opståen. En midlertidig sikring af de mest presserende områder i kælderen blev herefter straks iværksat, og i løbet af 2005 blev økonomien til at gennemføre hele restaureringsprojektet bragt til veje.

Da arbejdet var sat i gang – sikring af bærende hvælv, ommuring af murværk, fjernelse af tørvelag og udgravning af gulvlag – dukkede nye situationer og uventede spørgsmål til den arkæologiske del af projektet op, hvilket indebar, at det blev nødvendigt kortvarigt at standse arbejdet. Dog var det tvingende nødvendigt at gennemføre den påbegyndte sikring af hvælv og murværk, for at undgå yderligere sammenbrud. Efterhånden skabtes der klarhed over alle spørgsmål, og arbejdet kunne tilendebringes. Resultatet af dette omfattende renoveringsprojekt taler for sig selv. De smukke hvælvede rum oplyst af blødt lys indgyder én en ganske særlig respekt – man er med et slag flere hundrede år tilbage i tiden, og de mange spor i murværket vidner om skiftende tiders krav til kælderenes funktion.

Imidlertid fik arbejdet i kælderen også konsekvenser for gulvet i køkkenet på etagen ovenover. En langsom

udtørring af sandlaget mellem kælderens hvælv og gulvet i *Herregårdskøkkenet* blev en afledt effekt af kælderrenoveringen. Hertil kom, at det havde været nødvendigt at ommure og reparere enkelte områder i hvælvkapperne med det resultat, at det tørre sand kunne drysse ud; ganske langsomt som i et timeglas. En søndag i august var så meget sand forsvundet fra hulrummet, at dele af Ølandsfliserne i køkkengulvet oven over ikke længere var fast forankret i et massivt sandlag, men hang i fugerne mellem fliserne. Det betød, at det mindste tryk på gulvet ville medføre et sammenbrud, hvilket da også indtraf, da museets faste weekendafløser intetanende gik over gulvet denne augustsøndag. Hun sank pludselig i til knæene og stod derefter direkte på hvælvkappen nedenunder. Men der er intet så skidt, at det ikke er godt for noget. Museet havde gennem flere år søgt efter et komfur fra slutningen af 1800-tallet med proveniens fra en dansk herregård, og det var netop lykkedes at finde et eksemplar, der opfyldte betingelserne. Heldigvis var komfuret endnu ikke placeret i køkkenet på sin plads over kælderen, og museet kunne da 'slå to fluer med et smæk' og ordne gulvet i samme ombæring, som opmuringen af det fine komfur fandt sted.

Indkøb, restaurering og opsætning af komfuret skete i øvrigt med støtte fra Skibsreder Carsten Brebøls Almennyttige Fond, Margrethe & Johs. la Cours Fond, Konsul Georg Jorcks Fond, Bestsellerfonden og Kulturarvsstyrelsen, mens Aage & Johanne Louis-Hansens Fond støttede restaureringen af køkkengulvet.

Udsnit af et støbejernskomfur. Foto: David Slater, Gammel Estrup, Jyllands Herregårdsmuseum

På det mindre plan – museets samlinger – gennemførtes også små og store konserveringsprojekter. Således blev endnu et vægtapet fra en af museets serier af gobeliner restaureret i Den Gamle By – et arbejde, der kunne gennemføres takket være støtte

Opstillingen af det nye komfur efter reparation og forstærkning af køkkengulvet. Foto: David Slater, Gammel Estrup, Jyllands Herregårdsmuseum

fra Augustinus Fonden. Fem befæstningsgeværer, der er deponeret her fra Tøjhusmuseet, har ligeledes været omkring konserveringen og er nu atter på plads i *Vagtstuen*, hvor de minder os om herregårdens tidligere funktion som borg og fæstningsværk.

I samarbejde med Nationalmuseets Bevaringsafdeling indledte museet sidst på året restaurering af *Okseblodsgangen*, hvor dele af den oprindelige udsmykning var faldet ned. Nu er reparationerne i murværk og kalklag gennemført, og i løbet af foråret 2006 skal en konservator fra Nationalmuseet stå for retoucheringen af den bemalede overflade.

Personale

Endnu et år i raskt tempo er forløbet med den trofaste og stabile skare af faste medarbejdere ved roret. Et par stykker blandt det faglige personale fandt dog også andre græsange. Museumsinspektør Asser Amdisen

forlod museet og fik en stilling som leder af Aabenraa Museum. I hans sted ansatte museet cand.mag. Berit Guldmann Hornstrup, som senest kommer fra en stilling ved Fregatten Jylland. Hun har kastet sig over de mange formidlings- og markedsføringsopgaver, dagligdagen på Herregårdsmuseet byder på, med gåpåmod og vilje til at søge nye veje og initiativer. En af hendes første opgaver blev at pakke den omfattende jagtudstilling ned – en bedrift, som hun gennemførte så overbevisende, at hun hurtigt vandt alles respekt. Naturvejleder Karen Schacht, der gennem tre et halvt år havde arbejdet målrettet med formidling af herregårdens kulturlandskab, søgte og fik en fast stilling på Dansk Landbrugsmuseum. På den baggrund valgte nogle af projektets bidragydere at trække sig, hvorfor projektet blev lukket ned. Imidlertid manglede Herregårdsmuseet den ekstra formidlingsindsats, som Karen Schacht dagligt havde ydet, og der blev iværksat en intensiv indsats for at skaffe midler til at fastholde den formidling, som er blandt museets satsningsområder. Mod slutningen af året kronedes anstrengelserne med held, idet en særbevilling på Finansloven satte museet i stand til at ansætte endnu en inspektør på Herregårdsmuseet. Stillingen besattes i løbet af 2006.

I lighed med foregående år var der i 2005 flere løstansatte og folk i forskellige puljeordninger på gennemrejse i huset. Hans Jørgen Rasmussen var i jobtræning 1/2 år på Herregårdsmuseet, og via sin alsidighed og evne til at tænke kreativt formåede han at sætte sig mange spor på alle planer i museet. Blandt

hans mest markante projekter var arbejdet med at indskanne og bearbejde et foto af *Hovmestergangen*, som førte til opdagelsen af flere hidtil ukendte malerier fra herregården Gammel Estrup – opgaven er behandlet mere udførligt andetsteds i denne artikel. Cand.mag. David Slater, der er uddannet i engelsk og kunsthistorie fra Aarhus Universitet, arbejdede året igennem med museets oversættelser, billedmateriale og øvrigt forefaldende fagligt arbejde, som f.eks. at illudere H. C. Andersen i forbindelse med åbning af udstillingen 2. april. Cand.theol. Simon Vikjær tog fat på biblioteket og fik hurtigt museets bøger indført i et katalogiseringsprogram, han fik udformet litteraturliste til hjemmesiden for *Dansk Center for Herregårdsforskning* og påbegyndt andet registreringsarbejde. Kirstine Mikkelsen, som var i jobtræning som koordinator et halvt år, stod for årets udgave af 1700-tals markedet, udformede museets aktivitetskalender og gennemførte en publikumsundersøgelse for de to museer på Gammel Estrup. Edel Kragh gik helhjertet ind i arbejdet med museets dragter til brug for bl.a. 1700-tals markedet, arrangementer og levendegørelse. Desuden har hun været uundværlig som idémager, aktiv medspiller i alle arrangementer og ferieaktiviteter samt en krumtap i organiseringen af museets hverdag, logistik og praktiske gøremål. Cand. mag. i historie Anette Jørgensen arbejdede i fem måneder med forskningsprojektet *Herskab og Tjenestefolk*; et projekt, der kan læses mere om andetsteds i denne bog. Cand.mag. Birka Ringbøl Bitsch varetog en stor del af museets formidlingsarbejde fra juli til november,

En af havens smukke agapanthus-planter i fuld flor i det ny-restaurerede haveanlæg. Foto: David Slater, Gammel Estrup, Jyllands Herregårdsmuseum

således også en lang række af jubilæumsfestlighederne og *Kammermusikfestivalen*. I oktober kom lingvistikstuderende Benedikte Skaarup Madsen i praktik på museet, og hun var drivkraften i opbygning af en udstilling om lyd, som er yderligere beskrevet ovenfor. Sidst i november startede Rita Jensen i en arbejdsprøvning, som resulterede i, at en endnu større del af museets registreringer kunne overføres til edb.

Endelig arbejdede museets havehold året igennem med at passe og pleje den nyistandsatte have. Trods nedskæringer både blandt personale og brugere lykkedes det at opretholde det høje aktivitetsniveau og havens pasning. Det er en daglig glæde at betragte resultatet af deres anstrengelser, uanset om det drejer sig om plæner og bede eller klipning af hække og allétræer.

Til slut

I 2005 blev også sidste del af havens fornyelse gennemført – renovering af *Bosquethaven*, der ligger bag *Orangerierne*. Her blev i december måned plantet 10.000 blomsterløg, som det skal blive en fryd at se spire i løbet af 2006. Alt i alt har det omfattende arbejde med haven, som landskabsarkitekt Kirsten Lund-Andersen har varetaget og KFK's Jubilæumsfond og Ny Carlsbergfondet har bekostet, givet særdeles gode resultater og er blevet overordentligt vellykket. Museet vil i de kommende år gøre haven til et satsningsområde først med indførelsen af en havedag i august 2006 og siden med flere aktiviteter og udstillinger i løbet af 2007.

De nye blomsterløg i blomst i bosquethaven i foråret 2006. Foto: David Slater, Gammel Estrup, Jyllands Herregårdsmuseum

Dansk Center for Herregårdsforskning

Dansk Center for Herregårdsforskning blev oprettet i 2004 på initiativ fra Gammel Estrup, Jyllands Herregårdsmuseum, og det fungerer som et samarbejde mellem Aarhus Universitet, Nationalmuseet, Arkitektskolen Aarhus og Gammel Estrup, Jyllands Herregårdsmuseum. Centerets formål er at fremme og koordinere forskning, forskeruddannelse, dokumentation og formidling af herregårdenes kulturhistorie. Sekretariatet har til huse på Gammel Estrup.

Generelt skal Centeret medvirke til at øge befolkningens kendskab til herregårdsmiljøet herhjemme og skabe større forståelse for nødvendigheden af at bevare herregårdsanlæggenes helheder. Centeret skal fremme

forskning i betydningen af herregårdsmiljøernes forskellige elementer og det kulturelle liv, der foregik på og med udgangspunkt i de store huse. Gennem konferencer, hvor forskere fra ind- og udland bringes sammen, etablering af netværk bestående af forskere og andre herregårdsinteresserede er det planen, at Centeret skal virke som koordinator, katalysator og iværksætter af forsknings- og udredningsprojekter inden for området.

Fonden Realdania, Aarhus Universitet og Kulturarvsstyrelsen har ydet økonomisk støtte til Centeret over en periode på tre år.